

УДК 655.0025:658.1

Р. М. МАШТАЛІР, канд. екон. наук

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ОСНОВІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Видавничо-поліграфічний комплекс у нашій країні є досить складною системою. У СРСР — 236 видавництв і майже 4000 поліграфічних підприємств. У 1975 р. в країні випущено понад 80 тис. назв книжкових видань загальним тиражем близько 1,8 млрд. примірників [3] і більше 8 тис. газет, разовий тираж яких становив майже 165 млн. примірників. У країні виходять понад 6000 журналів і видань журнального типу загальним разовим тиражем 177 млн. примірників [5]. Друкована продукція видається у нашій країні більше ніж на 100 мовах.

У країні працює понад 360 тис. бібліотек [6], 16427 книжкових магазинів та близько 40 тис. кіосків [4]. У видавничій справі, поліграфії і книжковій торгівлі зайнято близько півмільйона чоловік [2].

Швидкі темпи суспільного розвитку вимагають неперервного підвищення оперативності друкованої інформації. У вік науково-технічної революції значна частина інформації дуже швидко знецінюється і стає непридатною для споживання. Суспільство не може миритися з тим, що частина інформації старіє уже в процесі її виробництва. Отже, щоб прискорити передачу друкованої інформації, необхідно скоротити тривалість видавничо-поліграфічного циклу. Слід також поліпшити якість продукції. В «Основних напрямках розвитку народного господарства СРСР на 1976—1980 роки» підкреслюється необхідність тісного поєднання росту кількісних і якісних показників галузі: «Збільшити випуск і підвищити якість видання книг, газет і журналів» [1, с. 249].

Окремо слід сказати про зниження витрат на виробництво і реалізацію друкованої інформації. Аналіз показує, що виготовлення друкованої інформації обходиться державі відносно дорого, отже, виникає необхідність вишукувати резерви зниження витрат на виробництво і реалізацію друкованої продукції.

Розвиток видавничо-поліграфічного комплексу та ефективність його функціонування тісно пов'язані зі зміною структури видавничого асортименту. Характер друкованої продукції, а отже, і підсистем видавничо-поліграфічного комплексу повинен відповідати суспільним потребам, які виникають на етапі розвинутого соціалізму. Зміна матеріально-речової і вартісної структур продукту

видавничо-поліграфічного комплексу і приведення їх у відповідність з суспільними потребами є об'єктивною вимогою.

Бурхливий розвиток суспільного виробництва, науки й культури, проникнення науково-технічного прогресу у всі сфери людської діяльності вимагають значного розширення інформаційного обслуговування. Зростає потреба у таких видах друкованої продукції, як довідники, інформаційні та інструктивні видання, товаросупровідна документація, реклама, мікрovidання.

Розширення такого виду видавничих послуг вимагає розробки і запровадження необхідної техніки та технології. Практика вказує на велику ефективність застосування для таких видань засобів репрографії.

Зміна структури видавничого асортименту в нашій країні, звичайно, повинна відбуватися у плановому порядку. Вихідним має бути чітке визначення продукції, потреба у якій виникає у зв'язку з розвитком «індустрії інформації», яку необхідно зосередити у видавничо-поліграфічному комплексі. Ця вимога зумовлюється тим, що розширення видавничих послуг без сумніву викличе зміну в організаційній структурі видавництв і виробничій структурі поліграфічних підприємств, а також у взаємовідносинах між ними.

Для підвищення ефективності функціонування видавничо-поліграфічного комплексу слід вдосконалювати управління кожним його елементом.

Авторське середовище. Практика показує, що ефективність інформації, яка створюється автором, значною мірою залежить від управління процесом її створення, де можна виділити два етапи. Перший етап заключається в управлінні діяльності автора в процесі безпосереднього створення інформації і підпорядкування її тим завданням, що поставлені перед ним видавництвом, — створення оригінальної інформації, яка має точну читачьку адресу. Другий етап — управління літературною працею автора після того, як рукопис поступив у видавництво. Воно здійснюється рецензентом та редактором і має своєю метою доведення створеної автором інформації до необхідної кондиції.

Запорукою одержання видавництвом доброякісного рукопису на актуальну тему є правильне формування авторських колективів і на основі цього договірною портфеля. При цьому необхідно вміло поєднувати залучення найбільш авторитетних і кваліфікованих авторів з творчою роботою з талановитою молоддю.

Практика показує, що у формуванні авторського середовища велику роль повинні відіграти редакційні ради видавництв, через які видавництва можуть підтримувати тісні зв'язки з виробництвом і науковою громадськістю.

Слід окремо виділити питання про вдосконалення управління процесом видання інформаційних документів. Розвиток суспільного виробництва, високі темпи науково-технічного прогресу супроводжуються стрімким ростом обсягу знань. Для спеціаліста практично неможливо ознайомитися з усією масою інформації, тому виникає інформаційна криза.

Для зменшення впливу інформаційної кризи на суспільне виробництво необхідно вдосконалювати інформаційно-видавничу діяльність. Важливим шляхом цього є випуск інформаційних видань, які б допомагали споживачам у пошуку і засвоєнні інформації. Творча діяльність редакційно-видавничих працівників, зайнятих інформаційною діяльністю, повинна бути спрямована на підготовку і видання необхідної споживачеві інформації, в якій не було б нічого зайвого. Інакше число й обсяг інформаційних видань буде зростати так же швидко, як і потік первинної науково-технічної літератури.

Вдосконалення організації і техніки видавничо-поліграфічних процесів, зокрема перехід на виготовлення кодованих оригіналів і автоматизацію набору, вимагає високої культури підготовки рукопису. Слід сказати, що вимоги «Типового положення про підготовку рукопису до видання», яке є основним документом для визначення ступеня відповідності рукопису відповідним нормам, інколи мають надто загальний характер.

Вказані прогалини положення повинні компенсуватися новим ГОСТом («Рукопись авторская для издания», «Оригиналы издательские машинописные»), що стане хорошою основою ефективного функціонування не лише авторського середовища і видавництва, але й усього видавничо-поліграфічного комплексу.

Видавництва. Одне з важливих завдань вдосконалення видавничої діяльності — поліпшення тематики видань. Формування тематики повинно розглядатися як вихідний момент у всій видавничо-поліграфічній діяльності. У тематичних планах видавництва закладені передумови ефективної діяльності всього видавничо-поліграфічного комплексу. Аналіз показує, що в практиці формування тематики наявні істотні недоліки (включення в тематичні плани малоактуальних видань, дублювання видань декількома видавництвами тощо). Це призводить до того, що видання не знаходять покупців і на довгі роки залежуються на базах книготоргу.

Формування тематики видань необхідно поставити на наукову основу. Складанню тематичних планів повинні передувати соціологічні дослідження, завдання яких — визначити справжні потреби країни в друкованій інформації. Роботу над такими дослідженнями повинні очолити видавництва з широким залученням до цієї діяльності книготоргів, книжкових магазинів і громадських розповсюджувачів книг.

Для підвищення ефективності функціонування видавництва слід більше уваги приділяти нормалізації видавничих портфелів. Народного господарський підхід до цієї проблеми вимагає створення оптимальної величини видавничих портфелів (договірних, редакційних і виробничих). Під оптимальною слід розуміти таку величину видавничого портфеля, яка б забезпечила ритмічну й ефективну роботу видавництва, всього видавничо-поліграфічного комплексу та сприяла оперативному виготовленню друкованої інформації. Відхилення величини видавничих портфелів в той чи інший

бік однаково небажано. Зменшення фактичного видавничого портфеля проти нормативної величини може викликати порушення функціонування видавничо-поліграфічного комплексу, погіршити систему його економічних показників, а надмірне його завищення зменшить оперативність друкованої інформації і призведе до її старіння.

Тепер при формуванні видавничих портфельів видавництва намагаються створити потрібний запас рукописів. Необхідність обмежувати портфель, на жаль, випадає з поля зору. Це призводить до того, що у ряді випадків видавництва створюють у себе запас схвалених рукописів до початку року, які становлять 150% і вище до плану річного випуску продукції.

Основою всієї системи заходів підвищення ефективності діяльності видавництв і видавничо-поліграфічного комплексу в цілому повинно бути вдосконалення техніки і організації підготовки оригіналу. Кінець ХХ ст. для видавництв буде ознаменований докорінним перетворенням у техніці й організації їх діяльності. Перші кроки в цьому напрямі уже зроблені. Найбільш ефективним напрямом тут є застосування у видавництвах оптичних читаючих пристроїв (ОЧП), що дасть змогу вирішити проблему автоматизації клавіатурного процесу, оскільки оператора на клавіатурі замінить програмуючий пристрій.

Запровадження нової техніки в організації підготовки видавничих оригіналів і на цій основі ліквідація коректурного обміну між видавництвами і поліграфічними підприємствами повинна супроводжуватися одночасним вдосконаленням ціноутворення. Тепер ціноутворення певною мірою гальмує вдосконалення техніки й організації видавничих процесів, оскільки додаткові витрати, які виникають у видавництвах, і зменшення у зв'язку з цим витрат на поліграфічних підприємствах, не знаходить відображення у діючому прейскуранті відпускних цін.

Поліграфічні підприємства. У країні створена індустрія друкованого слова, поліграфічні підприємства оснащені вітчизняною та зарубіжною технікою. Характер виробничої бази, структура виробничих потужностей країни в основному відповідають характеру потреб країни в друкованій інформації. Основні фонди поліграфічної промисловості країни на кінець дев'ятої п'ятирічки перевищили 1,3 млрд. крб.

Однак виробнича база поліграфії та її технічний стан в цілому відстає від вимог часу. Особливо її необхідно поліпшити на середніх і невеликих підприємствах.

Вирішення проблеми прискорення науково-технічного прогресу в поліграфії повинно ґрунтуватися на даних про існуючий технічний рівень її виробничої бази. На жаль, при розробці перспективних і поточних планів розвитку науки й техніки поліграфічних підприємств і галузі у цілому не враховується достатньо повно стан технічної бази. Таке становище призводить до негативних наслідків у розвитку технічної бази. Наприклад, внаслідок недооцінки механізації допоміжних процесів у галузі утворилась дис-

пропорція між механізацією основного і допоміжного виробництва, особливо навантажувально-розвантажувальних і транспортних процесів. Застосування засобів механізації на допоміжних процесах дасть можливість вивільнити значну кількість робітників, зайнятих обслуговуванням основних робітників, і підвищить загальний рівень механізації виробничих процесів у галузі.

Як недолік виробничої бази поліграфії є повільне запровадження прогресивних технологічних процесів. Це стосується перш за все запровадження фотонабору, технології виготовлення ілюстраційних форм на базі електронного кольороподілу, електронного гравіювання і програмного фоторепродукування. У 1975 р. на фотонаборних автоматах було набрано лише 13,3 тис. аркушів, що становило 3% загальної кількості аркушів набору.

Стан технічної бази поліграфії значною мірою визначається можливостями поліграфічного машинобудування. У 1975 р. питома вага нової техніки, освоєної заводами поліграфічного машинобудування до 5 років, в загальному обсягу випуску поліграфічного обладнання становила лише дещо більше 50%. У цьому ж році з 209 найменувань поліграфічного обладнання, яке підлягає атестації, атестовано за вищою категорією якості лише 14 найменувань.

Розширення можливостей поліграфічного машинобудування повинно йти по шляху будівництва нових і реконструкції діючих заводів з одночасним вдосконаленням суспільних форм організації виробництва. Деякі поліграфічні заводи дуже малі, що не дає змоги використати сучасну високопродуктивну техніку і прогресивну організацію виробництва. Більшість заводів, які виробляють поліграфічні машини, низького рівня спеціалізації. У середньому на один завод припадає 21 найменування машин і обладнання, що в 5—7 раз більше, ніж на заводах НДР і ФРН.

Книготорговельні організації. Вдосконалення управління книжковою торгівлею повинно бути спрямоване на науково обгрунтоване визначення асортименту літератури, замовлень конкретних видань та їх тиражів на основі вивчення попиту, вміле маневрування книжковим фондом, поліпшення матеріально-технічної бази та підвищення рівня механізації праці книготорговельних організацій.

Практика діяльності книготоргових організацій країни виробила ряд прогресивних форм наукового визначення асортименту літератури та потреб у конкретних виданнях. Узагальнення цих форм дасть змогу забезпечити науковий підхід до розв'язання рішення вказаної проблеми. Добре зарекомендували себе ради сприяння і друзів книги, які функціонують на багатьох підприємствах, в організаціях і закладах. Заслужує також уваги досвід книжкових магазинів, які займаються прийомом попередніх замовлень, особливо на спеціальні видання, які призначаються для вузького кола читачів.

Вдосконалення матеріально-технічної бази книжкової торгівлі повинно ґрунтуватися на запровадженні в систему книготоргов-

сюдження сучасної техніки, в тому числі й ЕОМ, створення автоматизованої системи управління книжкової торгівлі. Досвід запровадження технічних засобів та ЕОМ, а також створення АСУ в книжковій торгівлі показує, що одержані за їх допомогою дані можуть бути покладені в основу наукового визначення потреб населення на друковану інформацію, організацію випуску літератури та її розповсюдження.

Читацьке середовище. Для прискорення часу обороту у видавничо-поліграфічному комплексі необхідно, щоб читач як можна швидше знаходив книгу. Сучасний читач користується двома шляхами задоволення потреб в читанні: особисті зібрання друкованої інформації і бібліотеки. Незважаючи на те, що в нашій країні мільйони людей мають особисті зібрання книг, основним шляхом, по якому література поступає до читача, є бібліотеки, особливо масові.

Діяльність читацького середовища виробила систему форм і заходів благодійного впливу на функціонування видавничо-поліграфічного комплексу. Слід особливо підкреслити таку форму, як читацькі конференції, які в останні роки широко практикуються деякими видавництвами.

У справі поліпшення функціонування видавничо-поліграфічного комплексу позитивну роль відіграло створення Всесоюзного добровільного товариства книголюбів (ВТК), книжкових клубів, які проводять велику роботу по формуванню тематичних планів випуску літератури.

Слід підкреслити, що можливості зворотного зв'язку у видавничо-поліграфічному комплексі і, зокрема, вплив читацького середовища не використовується повністю. Вкрай недостатньо використовуються дані соціологічних досліджень у цьому напрямку. Необхідно більш широко застосовувати соціологічні дослідження як інструмент виявлення попиту на друковану інформацію і встановлення її місця серед інших засобів масової комунікації залежно від соціально-демографічних груп населення.

Внутрікомплексні зв'язки. Для підвищення ефективності діяльності видавничо-поліграфічного комплексу велике значення має вдосконалення кількісних і якісних внутрікомплексних зв'язків. Особливо важливо домагатися поліпшення зв'язків між такими підсистемами комплексу, як видавництва, поліграфічні підприємства і книготорговельні організації. Без перебільшення можна сказати, що вдосконалення зв'язків між підсистемами є одним із важливих завдань управління видавничо-поліграфічним комплексом.

Основним недоліком внутрікомплексних зв'язків є відсутність збалансованості й ув'язки тематичних планів з виробничими і фінансовими планами видавництва, поліграфічних підприємств і книготорговельних організацій.

Важливим у справі поліпшення внутрікомплексних зв'язків є наказ Держкомвидаву СРСР «Про посилення відповідальності за виконання тематичних планів випуску друкованої продукції»

та тимчасова інструкція «Про порядок обліку і оцінки діяльності видавництва, поліграфічних підприємств (об'єднань) і книготорговельних організацій в залежності від виконання тематичних планів випуску і здачі тиражів друкованої продукції».

У відповідності з вказаними документами тематичне планування буде покладене в основу розробки виробничо-фінансових планів і господарських договорів. Для видавництв, поліграфічних підприємств (об'єднань) і книготорговельних організацій вводиться єдиний показник виконання погоджених квартальних і місячних тематичних планів випуску друкованої продукції по здачі тиражів.

Список літератури: 1. Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., Політвидав УРСР, 1976. 2. Печать СССР в 1975 году. 3. «Правда» за 5 травня 1975 р. 4. «Правда» за 5 травня 1975 р. 5. «Правда» за 19 вересня 1976 р. 6. Экономика и организация промышленного производства. АН СССР Сибирское отделение. Новосибирск, № 4, 1974.

R. M. MASHTALIR

THE MANAGING IMPROVEMENT OF PUBLISHING-POLYGRAPHIC ACTIVITY ON THE BASIS OF A SYSTEMATIC APPROACH

S u m m a r y

We investigated the ways of the managing improvement of publishing-polygraphic complex according to the subsystems: the author media, publishing house, polygraphic enterprise, book-selling organizations and the readers. We grounded the necessity of improving the ties among the subsystems of the examined economic system.
